Projektredovisning Demokrati Dialog och Delaktighet

del 1

Föreningsarkivet i Jämtlands län

Projekttid fas 1 oktober 2016 – september 2017
Projekttid fas 2 oktober 2017 – september 2018

Mia Nilsson och Eva Tegnhed

föreningsarkivet i Jämtlands län

Bakgrund

Arkivens roll i ett demokratiskt samhälle är grundläggande, och kunskapen om arkiven som en demokratisk basresurs för individen är viktig att förmedla. Det handlar om social inkludering, tillgänglighet på lika villkor och rättsäkerhet för individen. Tillgängligheten till arkiven och vårt skriftliga kulturarv är för många grupper en utmaning. Att sålla bland material, läsa text, skapa frågeställningar - allt sådant som är grundläggande när man arbetar med arkivmaterial är inte självklart för alla. Hur närmar man sig materialet när man till exempel inte har språket, referensramarna eller förstår ett historiskt perspektiv?

Föreningsarkivet i Jämtlands län är en förening som samlar, bevarar, dokumenterar och tillgängliggör föreningars arkiv. Stor vikt har alltid legat på det publika arbetet. Vi har under flera år haft en arkivpedagog anställd, i syfte att ta emot grupper och då särskilt barn och ungdomar. I dagsläget tar vi emot ca 2 000 elever per år. Vårt mål med verksamheten är att arkiven ska bli både kända, tillgängliga och använda av alla människor i samhället. Stor vikt läggs därför på metodarbete och målgruppsanpassning.

Arkivpedagogen har stor vana vid att målgruppsanpassa bemötande, göra urval och skapa goda förutsättningar för lärande. Arkiven har också blivit mer tillgängliga för fler under de senaste åren i och med att fler arkivpedagogtjänster inrättats. Även om arkiven är öppna och tillgängliga för alla, så behövs det ofta en ledsagare in i till berättelserna. Möjligheterna till att fler elever ska kunna ta del av och få en djupare förståelse för arkiv och dess viktiga roll i samhället har på detta sätt utökats. Genom att nå ut till skolan når vi alla barn. Men även elever som får sin utbildning inom särskolan ska ju ges en god grund för ett aktivt deltagande i samhället. I dagsläget tar vi, precis som många arkiv, emot elever inom särskolan. Vår erfarenhet är att det ofta blir trevliga möten, en positiv upplevelse här och nu både för oss och för dessa grupper. Det finns dock många gånger osynliga hinder som måste överbryggas i kommunikationen. Vi kan till exempel inte förlita oss på vår egen kommunikativa förmåga, i mötet med barn med funktionsnedsättningar inom autismspektrumet eftersom det ofta är svårt att samspela med barnen. I grupperna som kommer finns ofta en stor spridning både vad gäller typ av funktionsnedsättning, ålder och mognad på eleverna. En del har fysiska handikapp, medan andra har begåvningshandikapp. De urval och anpassningar av material som arkivpedagogen brukar göra för ovana arkivanvändare räcker inte riktigt till för dessa grupper. Den personliga anknytningen med varje individ blir också viktigare i denna typ av grupp, och det faktum att vi möter barnen ytterst flyktigt innebär att vi inte hinner bygga upp någon relation. Vi har heller inte någon kunskap om deras olika individuella behov. Dessutom är vi inte heller vana vid att ha flera vuxna som följer gruppen som kommer. Dessa vuxna har både pedagogisk kompetens och kunskap om de enskilda individernas behov.

förenings arkivet i Jämtlands län

Syfte

Projektet syftar till att ta ytterligare ett steg i att tillgängliggöra det skriftliga kulturarvet till alla människor i samhället. Under det första projektåret har vi försökt identifiera och hitta vägar för att undandröja synliga och osynliga hinder så även barn och ungdomar i behov av särskilt stöd ska få full tillgång till arkivmaterialet. Frågeställningar vi arbetat med under det första året i projektet har bland annat varit

- Hur kan vi skapa bättre möjligheter kring lärande genom arkivmaterial för barn med autism? Hur skapar vi förutsättningar för delaktighet och dialog?
- Hur kan vi nyttja resurserna som de medföljande pedagogerna innebär?

Avgränsningar

En avgränsning vi gjorde ganska omgående var att fokusera på grund- och gymnasiesärskolan. Träningsskolan omfattas däremot inte av projektet. Utbildningen i särskolan syftar till att ge barn och ungdomar med en utvecklingsstörning eller motsvarande en till varje elevs förutsättningar anpassad utbildning. Den ska så långt det är möjligt motsvara den som ges i grundskolan och gymnasieskolan. Barnen i träningsskolan däremot, har ofta grava multipla fysiska handikapp och syftet med den skolformen handlar mer om att kunna delta i vardagslivet och uppnå en god livskvalitet. Avgränsningen vi valt att göra handlar om att det i dagsläget är väldigt lång väg för arkiven att gå för att tillmötesgå barnen i träningsskolan. De erfarenheter vi har i frågan gör gällande att dessa barn i större avseende behöver uppleva sin omvärld med alla sinnen på ett sätt som vi ännu inte kan erbjuda.

Metod

Under projektets första år har vi etablerat olika referensgrupper bestående av lärare med elever från särskolor främst i Östersunds kommun. Genom dessa referensgrupper har vi försökt kartlägga vilka behov och önskemål som finns för målgruppen.

I mötet med skolklasser har vi jobbat två pedagoger parallellt, där en har verkat som observatör. Observatören har försökt att inte interagera med gruppen utan i stället fånga upp vad som händer i rummet; mellan eleverna, mellan elever och lärare, mellan elever och arkivpedagog och mellan arkivpedagog och lärare. Observationerna har varit väldigt givande och öppnat ögonen för hur mycket som händer i rummet som inte arkivpedagogen själv hinner uppfatta. Observationerna har noga dokumenterats och har i sin tur legat till grund för våra pedagogiska diskussioner kring metodutveckling och praktiskt arbete.

En stor del av projekttiden har legat i att läsa in sig på litteratur och tidigare studier kring hur man på bästa sätt arbetar pedagogiskt med barn i behov av särskilt stöd. Här har vi varit i kontakt med specialpedagogiska myndigheten för att få tips och idéer. Särskilt litteratur kring olika spektrum av autism och bristande rums- och tidsuppfattning har varit nödvändig att läsa in sig på.

För att identifiera och karlägga hinder och svårigheter och dessutom finna ut vilka behov och önskemål som finns, har vi bjudit in olika referensgrupper av lärare och diskuterat upplägg och erfarenheter. Vi har också diskuterat vad vi sett i våra observationsstudier, saker vi inte förstått och därmed kunnat förstå lärarnas perspektiv och tankar kring de pedagogiska uppläggen på arkivet. Utifrån läroplanerna för grund- och gymnasiesärskolan har vi också i stort diskuterat skolans behov av oss som kulturarvsinstitution.

Vi har också genom vårt samarbete inom Arkivpedagogiskt Forum tagit del av hur andra inom kulturarvssektorn arbetar. Ett exempel på detta är Göteborgs stadsmuseum som genom ett projekt finansierat av allmänna arvsfonden "Funtek" arbetat tillsammans med funktionshinderrörelsen i sitt arbete med att ta fram utställningar.

Resultat

Första året i projektet, som nu är till ända, har haft fokus på kartläggning av hur verksamheten egentligen ser ut, vilka hinder – osynliga och synliga, som finns och diskussioner kring hur vi kan forma en verksamhet som bättre passar just barn i särskolan. Observationerna har gjort att vi fått syn på vår egen verksamhet på ett helt annat sätt än tidigare. Situationer som vi upplevt som helt vardagliga har vi upptäckt kan vara mycket komplexa för den här gruppen av elever. Utifrån observationerna har vi haft reflekterande samtal pedagogerna emellan, och påbörjat våra egna lärprocesser kring barns upplevelse av arkiven. Vi har också identifierat olika konkreta åtgärder som vi påbörjat arbetet kring, men där huvuddelen av arbetet kommer att ligga under fas två.

Innan besöket

En viktig aspekt som lärare framförde under våra samtal och träffar, var hur viktigt det är för många barn att kunna förbereda sig inför besöket. Många av eleverna vet ingenting om vad ett arkiv är, och de har inte heller varit här någon gång förut. Det finns dessutom flera betydelser av ordet arkiv, vilket lätt förvirrar. Är det platsen Arkivet i Östersund, magasinet med materialet eller själva materialet vi pratar om?
Att vara väl förberedd inför nya saker är en grundpelare i mötet med barn med autism. På skolan arbetar man gärna med bilder och illustrerade scheman så barnen precis vet vad som ska hända i nästa steg. Bryter man av från ett invant mönster känner många barn stor osäkerhet och rädsla, och det kan bli totalstopp och barnet vägrar ut sig. Att då röra sig utanför skolan i helt nya miljöer är en större upplevelse för många av barnen än vad vi kanske tänkt på.

Förberedelserna som behöver göras kan dels handla om det vi ska berätta om eller visa och på så sätt skapa ett bättre lärande runt det tema man förberett. Det kan också handla om att i förväg förbereda barnen på väldigt praktiska detaljer. T ex är det bra om de vet vilket hus de ska till, hur det ser ut både inne och ute och vilka man ska möta där. Om barnen fått möjlighet att göra denna orientering i tid och rum redan hemma, har de på plats en större möjlighet att tillgodogöra sig upplevelsen på Arkivet. Detta tar vi naturligtvis med oss, och kommer att lägga in som en del i de metoder och program vi tar fram under år två. Vi har

också påbörjat inspelningen en enkel film om hur det ser ut i lokalerna, hur man ska gå för att komma in i huset om man har rullstol och liknande.

En annan sak som är viktig att reda ut innan själva besöket, är vilka förväntningar som faktiskt finns. Vi har insett att vi tror oss veta vilka förväntningar elever och lärare har på oss som externa pedagoger, men att detta inte alltid stämmer överens med de förväntningar de faktiskt har. Just i mötet i med särskolan finns till en del helt andra förväntningar och aspekter på besöket som inte finns hos en klass i ordinarie grund- eller gymnasieskola. Vikten av att komma ut ur den vardagliga skolmiljön, att få uppleva en offentlig institution, en kulturarvsinstitution, har ett värde i sig. Många av barnen har, av olika anledningar, inte möjlighet att i sitt privatliv komma ut på den här typen av upplevelser. Det kan handla om ett handikapp, men det kan också handla om att föräldrarna inte har möjlighet att ge denna typ av stimulans till sina barn. Besöket kan därför genom olika sociala aspekter värderas som högst betydelsefullt och berikande, trots att inte ett enda av de lärandemål som vi som arkivpedagoger har satt upp för eleverna uppnås. Inför nästa etapp kommer därför detta sociala perspektiv vägas in än tyngre än vad vi tänkt från början.

Allmänna besökslokaler

I arbetet med tillgänglighet på Arkivet i Östersund, har vi förhållit oss till olika kriterier, handlingsplaner och checklistor som vi både satt upp själva men också fått från högre instans. Genom arbetet med projektet har vi dock kunnat konstatera att även om vi kunnat bocka av alla punkter i våra handlingsplaner inte alls är så tillgängliga som vi vill vara. På ett allt tydligare sätt har vi kunnat konstatera att tillgängligheten ännu inte är på en tillfredsställande nivå. En konsekvens av detta är att vi påbörjat en revidering av vår handlingsplan för tillgänglighet.

Den fysiska tillgängligheten måste förbättras, bland annat för personer med rullstol. Vi har en handikappingång, men denna är väldigt svårtillgänglig och kräver en särskild hantering som gör att personen i fråga verkligen måste känna sig särbehandlad. Det är ett problem att huset är byggnadsminnesmärkt, och frågan om att bygga ramp in i huset är sedan tidigare utredd, men vi kommer under det kommande året försöka se över om något alls trots allt går att förbättra på detta område.

Vad gäller den mentala tillgängligheten till huset har vi också mycket att utveckla. Inomhusmiljön behöver förbättras för att en person med olika typer av funktionshinder ska känna sig bekväm. I besöket hos oss är det ju inte bara klassrumssituationen med arkivpedagogen som ska fungera. Eleverna ska känna att hela huset är en plats för dem, och de ska själva ha en möjlighet att orientera sig i lokalerna. Här kan en utställning i entrén vara till hjälp. Under året kommer vi därför att arbeta fram en utställning, som vi hoppas ska kunna ge en tydligare bild över vad huset faktiskt rymmer och kan erbjuda. Det ska finnas skyltar för äldre elever att läsa om vad som finns i huset och vem som arbetar här. Och det ska finnas bilder för den som inte kan läsa eller tillgodogöra sig text så även dessa kan få en känsla för vad som finns i huset. Utställningar som pedagogiskt verktyg har vi inte arbetat med så

mycket tidigare, men vi kommer under året arbeta med att utveckla denna kompetens, inte minst genom samarbete med länsmuseet Jamtli. Även kapprum och toaletter kan behöva märkas upp tydligare för att eleverna praktiskt ska kunna orientera sig i och tillgängliggöra sig huset.

Föreläsningssalarna

Varje nytt intryck påverkar ett barn med autism. Varje ljud, varje ord, varje synintryck gör att allt fokus riktas till detta. Vikten av att alla möbler är hela, att det inte finns några skavanker i tapeten där barnen sitter o s v är också större än vad vi förstått. Finns det en reva någonstans, så får denna reva lätt väldigt stor uppmärksamhet. Den stör, och skaver, och gör att barnet inte kan fokusera på det vi tänkt ägna tiden åt. Lokalernas utformning är därför väldigt viktig att arbeta vidare med i projektet. Tidigare har vi tänkt att kreativa utsmyckningar och användandet av föremål i lokalen ska ha hjälpt till att göra besöket på arkivet trevligt, mysigt och spännande. I mötet med de här grupperna får det tyvärr precis motsatt effekt. I mötet med dessa elever måste vi istället sänka antalet intryck vad gäller syn och hörsel. Alla dessa blir störningsmoment snarare än positiva stimuli. Däremot får inte heller lokalen vara helt kal. Då kan de känna osäkerhet och obehag för det. Finns ett föremål eller bild placerad i lokalen, ska den ha relevans för det man pratar om.

Teckning av deltagare i programmet "Vargbröder" som syftar till fördjupad läsförståelse. Huvudkaraktärer i boken är Ren och Ulv.

Ytterligare ett led i arbetet med att minska antalet stimuli, är att arbeta med flera olika rum i rummet. Istället för att byta rum när man ska berätta eller visa något nytt, måste lokalen utformas så man enkelt kan vända sig om. Då åstadkommer man effekten av ett nytt moment, en anledning till att ändra fokus, samtidigt som man minimerar antalet stimuli.

Som en paradox till detta med minskat antal stimuli finns behovet hos en del av eleverna att ha något för händerna. Många av barnen klarar inte att sitta helt stilla och bara lyssna. Om de sätts i en sådan situation kan konsekvensen bli att de blir väldigt oroliga i kroppen eller att de p g a narkolepsi eller andra orsaker somnar. I dessa lägen kan det vara bra att erbjuda ritpapper som ger en sinnlig upplevelse för barnet som därmed klarar att hålla fokus och uppmärksamhet uppe. Även detta är något vi ska ha i beredskap.

Nya pedagogiska program

I arbetet med att ta fram program särskilt anpassade för särskolan, men även i det generella bemötandet av grupper, kommer vi att väva in flera olika perspektiv. Det första är att verkligen välja ut vad vi vill säga. Många gånger har vi alldeles för mycket att berätta om, och vill få med så mycket som möjligt. Viljan att inspirera och entusiasmera gör att vi drar i flera trådar för att engagera deltagarna. Men i mötet med barn från särskolan blir det krock. Barnen har ofta svårt att växla perspektiv i tanken. Det är ganska uppenbart att det blir för svårt att följa de trådar vi drar upp. Barnen försöker hänga med, och ställer följdfrågor kring våra bisatser, och då blir pedagogen förvirrad och försöker avsluta men då har något annat barn hängt på i just den tidigare tankegången och man landar någon helt annan stans än dit man tänkt sig…

I vårt bemötande måste vi därför vara väldigt tydliga med vad vi vill säga. Vi måste träna oss på att våga vara tysta och låta barnen tänka på det vi sagt. Det gör inte besöket mindre intressant, bara tydligare. Vi ska presentera en sak i taget, undvika bisatser och inte ha utvikningar. Den sak vi pratar om ska vi ge ordentligt utrymme, gå på djupet med och låta barnen komma med frågor om.

Om vi berättar om bilder, eller på annat sätt använder bilder i den pedagogiska situationen, ska vi ha bilder så att alla kan hålla i en bild själv. Många har svårt att växla perspektiv med ögonen i den hastighet som personer utan något funktionshinder har, och det blir lätt rörigt. Om eleverna har bilder och uppgifter framför sig kan de jobba med det i lugn och ro. De slipper växla fokus mellan en powerpointbild och skriven text framför sig.

Bilder kommer att vara en grundbult i vårt framtida arbete med särskolan. Många av eleverna från särskolan kan inte läsa. Genom att arbeta med bilder kan de ändå vara delaktiga i momentet och få tillgång till materialet på ett bra sätt.

I utformningen av programmen ska vi också ta med ett generellt perspektiv där vi bejakar de funktionshinder som finns i gruppen. Många har funktionshinder, och är helt öppna med detta. En del är också ytterst påtagliga och syns även för en person som inte känner barnet. Men

många barn har också en del osynliga eller förtigna handikapp. Det kan handla om syn, hörsel eller något helt annat. Många är dessutom väldigt bra på att dölja sina funktionshinder. Vi kan inte förutsätta, även om vi inte fått signaler om att någon har något handikapp, att alla ser eller hör. I upplägget kommer vi därför att lära oss mer om hur vi kan arbeta med syntolkning av allt som händer under besöket.

För att konkret visa på vad ett arkiv är, brukar vi ta med våra grupper ner i magasinen. Här kan barnen få rulla på hyllor, se hur arkivboxarna står uppställda och också få se äkta pergament och andra handlingar i original. Momentet har vi sett som väldigt viktigt eftersom arkiven på det här sättet blir så konkreta. Tyvärr fungerar inte detta moment alls på samma sätt i besöket av barn från särskolan. Lämnar vi föreläsningssalen tappar vi kontakten med de ljudslingor som många av eleverna är beroende av. Det blir också svårare att ha ögonkontakt med alla barnen, och även om vi har hiss och kan erbjuda den som alternativ är det många som har det svårt att fysiskt röra sig ner till magasinen. Magasinen ger dessutom många i de här grupperna klaustrofobi, och fokus hamnar på helt fel saker. Det lärande vi tror sker sker många gånger inte alls. Istället råder en fullständig kaossituation inombords hos eleverna. För att komma tillrätta med det här måste vi tänka om, och tänka in hur vi kan göra en "magasinvandring" utan att gå ner i magasinen. Vi vill fortfarande få det abstrakta konkret men utan inslag av klaustrofobi och fokus på fel saker.

Medföljande pedagoger

Personaltätheten i grupper från särskolan är ofta hög. Många gånger är det nästan lika många pedagoger som elever som kommer på besök. En frågeställning vi arbetat med var hur vi på ett bättre sätt kunde involvera och dra fördel av dessa. Vi upplevde att de inte riktigt hade någon funktion vid besöket, men det var samtidigt svårt att veta *hur* vi skulle kunna involvera dem. Genom de observationsstudier vi gjort, kan vi dock konstatera att de i högsta grad *är* delaktiga. Eleverna är vana och trygga med dessa vuxna. I mötet med ny information från oss söker de hela tiden bekräftelse hos sina medföljare. Utan en nick eller leende till bekräftelse tror inte riktigt barnen på det vi säger, och vågar inte delta fullt ut i lektionen. Denna deras funktion vet vi idag, men den har varit helt osynlig för oss förut. Det handlar om bekräftande nickar, trygg ögonkontakt, viskningar, fysisk beröring och en lyhördhet som är helt nödvändig för att eleverna ska vara trygga och må bra i den nya miljön. Att använda pedagogerna till något annat i själva klassrummet går därför inte att göra. Däremot kan man ytterligare utveckla samarbetet mellan dem och oss genom att bistå med dokument, bilder, filmer etc som kan fungera som förberedelser på skolan innan besöket och efter besöket genom att återkoppla till det vi pratat om, vad de upplevt, och reflektion kring lärandet. Dialogen mellan arkivpedagog och lärare kan också utvecklas, både inför och under besöket. Precis som i mötet med andra grupper startar vi många gånger upp tankar och i bästa fall en lärandeprocess som fortgår hos eleven efter besöket. Missförstånd, obehagligheter och tankar som kommer efteråt har vi däremot inte någon möjlighet att följa upp. Här krävs det alltid att pedagogen från ordinarie miljö finns till hands.

föreningsarkivet i Jämtlands län

Avslutning

Under detta det första året har vi identifierat, kartlagt, diskuterat och reflekterat över hur vi fungerar som besöksplats för barn i särskolan. Redan från början gav projektet stor effekt i verksamheten, eftersom det på ett så konkret sätt skapade utrymme för oss som arbetar på Föreningsarkivet att reflektera över våra lokaler, vårt bemötande och våra synliga och osynliga hinder. Genom att många gånger inte bara med putsade utan med helt nya glasögon sätta sig in i besöksgruppens behov och varande har vi fått en helt ny förståelse för hur vi bör utveckla verksamheten.

Under det kommande året har vi nu en ganska tydlig plan över vad vi behöver göra. Vi kommer att fortsätta söka goda pedagogiska teorier som kan hjälpa oss i att skapa en god grund för lärande på arkiv. Vi kommer att göra om i våra fysiska lokaler och på så sätt öka både den fysiska och psykiska tillgängligheten till Arkivet. Vi ska också ta fram exempel på hur en riktigt bra pedagogisk situation kan se ut och ge exempel på hur vi gör hur abstrakta dokument tillgängliga. Vidare ska vi hitta metoder för hur vi bäst arbetar med historiemedvetenhet och kontextualisering. Vi kommer också att försöka lista våra erfarenheter i en liten ”handbok”, som vi sedan kan sprida vidare i olika nätverk.

Projektet har som vi sagt tidigare redan varit till stor nytta för vår verksamhet, och vi är helt övertygade att många av de justeringar vi gör av lokaler och verksamhet också kommer att komma våra andra besökare till gagn. Arkiv behöver rent generellt bli mer tillgängliga för alla!

En människa med funktionsnedsättning är egentligen inte en människa med särskilda behov, utan en människa med vanliga behov som måste tillgodoses av särskilda insatser